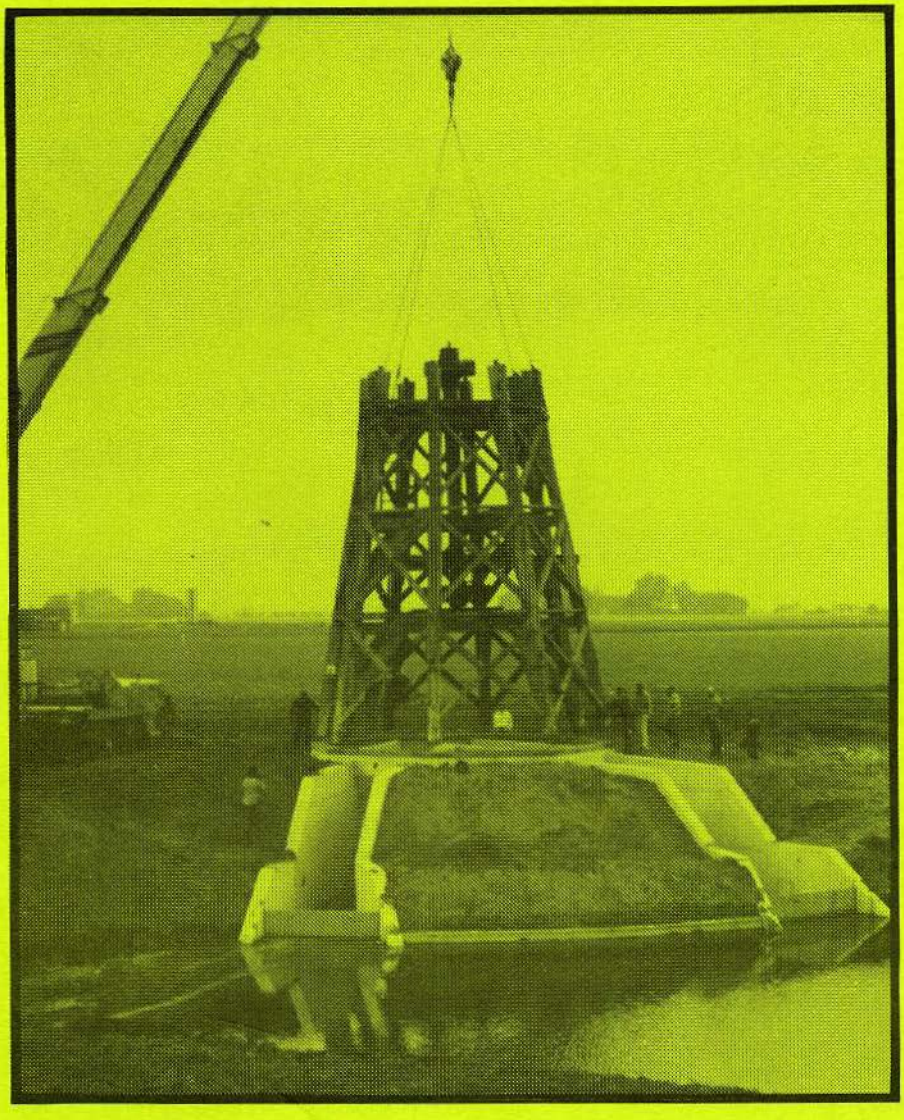

de zelfzwichter 39

3|85

Bij de voorplaat:

De poldermolen "De Dellen" wordt na ruim honderd jaar verplaatst van 't Waar naar Nieuw-Scheemda.
Hier wordt op 6 juni 1985 het kale achtkant geplaatst op de nieuwe fundering van beton, geschikt voor de twee vijzels van deze molen.
Aan de zuidzijde wordt de windvang belemmerd door een hoge boerderij met schuren. De overige windrichtingen zijn vrij van obstakels zoals op de foto is te zien. De molen krijgt een hulpfunctie voor de bemaling die nu geschiedt door een klein elektrisch gemaal met de naam 'Tichelwaark'.
Zie verder de beschrijving onder de rubriek 'Molennieuws'.

Foto: E.A. van der Horst.

De Zelfzwichter - jaargang 10,
nummer 39 - september 1985

Redaktie:

C.E. van der Horst, Scheemda
Derk Jan Tinga, Groningen
Enna Laan-Berghuis, Groningen
Lammert Groenewold, Zuidwolde
Henk Berends, Sebaldeburen

Layout en typewerk:

Martin en Jeannette van Doornik, Rasquert

Druk:

Scholma Druk, Bedum

Redaktie-adres:

Postbus 213, 9700 AE Groningen

Dit is het adres voor alle post, bestemd voor de Ver. Vrienden van de Groninger Molens en de Stichting Groninger Molenvrienden.

'De Zelfzwichter' is het orgaan van de Vereniging en de Stichting en verschijnt in de maanden maart, juni, september en december.

In deze Zelfzwichter:

Redaktioneel 2
Nieuwe molenorganisatie 2
Molennieuws 3
Bezoek Oostduitse molen 11
Reakties van lezers 15
Stichting-nieuws 15
Boekbespreking 16
Nieuw riet molen "Ceres" Spijk 17
Molentjes op schuur 18
Contactcommissie Groningen 18
Winschoten een stâd ? 19
Propaganda-commissie 20
Ons molenwinkeltje 21
Reakties van lezers 22
Over een molen-verzameling 23
Uit de oude doos 26

de zelfzwichter

3|85

Redaktioneel

Als dit derde nummer van 'De Zelfzwichter' van 1985 in uw bus rolt, dan zijn de zomervakanties alweer achter de rug. Zij, die daarbij Zuid-Europa aandeden hebben volop van de zon kunnen genieten; voor hen die in de buurt bleven, was dit deze zomer niet weggelegd.
Maar hoe dan ook, menig molenliefhebber en wie van onze lezers is dat niet, voelde het hart wat sneller kloppen bij het voorbijrijden van een wind- of waterradmolen. Velen onzer zouden onwillekeurig wel even stil blijven staan of even om te rijden naar die werkende molen in de verte. Veelal blijft het daarbij; immers men reist gewoonlijk niet alleen en we kunnen toch ook niet stoppen bij iedere kerk of kasteel wat voorbij wordt gereden?
Maar er zijn mensen die wel degelijk al dan niet met gezinsleden of vrienden van de gelegenheid gebruik maken, om te rijden om die verre lokkende molen te naderen, te fotograferen en om zo mogelijk een bezoek te brengen aan deze oude monumenten. Ook in dit nummer van ons tijdschrift is daar weer een voorbeeld te vinden n.l. het bezoek aan een Oostduitse molen door Martin van Doornik.

Ongetwijfeld zijn er meerdere leden van onze vereniging die een molen - waar ook ter wereld - hebben bezocht en daarover wel eens wat willen schrijven. Uw redaktie houdt zich van harte aanbevolen!

Voor het volgende nummer van 'De Zelfzwichter', dat in december 1985 zal verschijnen, verzoeken wij u vriendelijk uw kopij in te zenden vóór:

v.d.H.

1 november 1985.

- - -

De nieuwe Groninger molenorganisatie

In 'De Zelfzwichter' nr. 2 van 1985 lieten wij blijken dat er belangrijk nieuws staat te wachten op het gebied van de Groninger molenorganisatie.
Thans moeten wij u echter berichten dat hierover nog geen aanvullend nieuws te melden is.
Wij blijven u echter op de hoogte houden.

B.J.

- - -

Molennieuws

(De nummers bij deze molennieuwtjes verwijzen naar het molennummer in de tweede druk 1981 van het Groninger Molenboek.)

3. Poldermolen "De Eolus" aan het Aduarderdiep bij Fransum.

In augustus heeft de molen tijdens guur herfstweer (we rekenen deze maand inmiddels tot de herfst, evenals de julimaand) de remklep in de Van Busselneus op de binnenroede afgeworpen, samen met de onderste kleppen en heklatten. Aangezien zo'n akkefietje er aan zat te komen in verband met de onderhoudstoestand, keek niemand dan ook verbaasd. Inmiddels hebben we van molenaar B. Dijk vernomen, dat de molenmakersfirma Dunning / Bremer de roede heeft kaalgemaakt op 23 augustus j.l. Zij heeft van het Waterschap Westerkwartier de opdracht gekregen de gehele binnenroede van nieuwe zelfzwichting te voorzien en het Van Bussel-systeem met neusremkleppen nieuw aan te brengen.
De zaak is inmiddels opgemeten en we begrijpen dat de werkzaamheden zijn gestart.
In de serie berichtgevingen vanaf dit erf aan het Aduarderdiep deze keer een aflevering met positieve kanten!

7. Koren- en pelmolen "De Jonge Hendrik" te Den Andel.

De overname van deze bijzondere molen aan onze Stichting Groninger Molenvrienden heeft nog niet plaats gevonden. Inmiddels heeft ook het Provinciaal Bestuur de overeenkomst voor de overdracht goedgekeurd. Die overdracht zal feitelijk plaats vinden, wanneer het gemeentebestuur van Baflo afsluitende regelingen met de huidige pachter, molenaar W. Postma, heeft getroffen.
Zoals we reeds in de voorgaande Zelfzwichter meldden, is de heer Postma per 1 juni j.l. overgegaan naar de koren- en pelmolen "De Ster" te Winsum (135). Het gemeentebestuur van Winsum heeft enkele verbeteringen aan het werktuigelijke deel van de molen laten aanbrengen, opdat "De Ster" nu weer een ambachtelijke molen zal kunnen worden.
Dat laatste hopen wij ook voor "De Jonge Hendrik". Daaraan voorafgaand ligt hier veel werk voor ons te wachten. Maar ook hier zullen we komen tot een molen met een goede aanblik en werking. Geprobeerd moet worden hier weer een molenaar te krijgen die maalt, maar ook weer pelt. Die kennis is gelukkig nog aanwezig.

18. Koren- en pelmolen "Ceres" te Spijk.

Een grote krachttoer voor de Stichting was het aanbrengen van een nieuwe rietbedekking op de kap en het achtkant van de korenmolen "Ceres".
De firma Kleinjan uit Den Ham (Ov.) heeft het oude riet verwijderd en het nieuwe aangebracht. We kunnen constateren dat het vakwerk is!
Molenmakerij Dunning / Bremer heeft de kap geducht onderhanden genomen.

Nu het riet eraf kwam was dit goed mogelijk. De kap had van de windhoos van enkele jaren terug nogal wat te verduren gehad. Nieuwe kistramen werden aangebracht en ook alle rietlatten zijn nagekeken. De bekleding zal nu weer honderd jaar mee kunnen.
Nu resteert nog een goede verfbeurt. Als die volbracht is kunnen we vergeten dat de molen nog maar enkele jaren geleden in een zorgelijke toestand kwam te verkeren.
De molenaarsfamilie Keizer is weer trots op hun molen en geven dan ook graag een rondleiding.
Lees ook meer over deze molen op pagina 17.

20. Zaagmolen Bovenrijge te Ten Boer.

Een officiële naam heeft onze houtzaagmolen niet. Daarom wordt hij steeds met de plaatsnaam aangeduid, waar hij vroeger stond.
Na jaren is het dan zover; de opdracht tot herbouw van de eerste fase is gegeven. Eind augustus is met het werk begonnen. Dit jaar komt aan de beurt het fundament met ondervierkant en de zaagschuren.
Lang hebben wij allerlei mogelijkheden onderzocht om tot herbouw te komen. Weliswaar betuigt de Rijksdienst voor de Monumentenzorg grote instemming, helaas zonder in staat te zijn een subsidie toe te kennen. Zoals bekend was onze vereniging al jarenlang in touw (met akties op beurzen e.d.) geld voor Bovenrijge bij elkaar te sprokkelen. Dit heeft tot resultaat gehad dat de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens nu (met uitbetaling in termijnen) ƒ 25.000,- voor de herbouw beschikbaar stelt. Tot onze grote vreugde kwam ook de Vereeniging De Hollandsche Molen met een toezegging voor ƒ 25.000,- voor de gehele restauratie. Dank zij de 'Klaver Vier-aktie' was De Hollandsche Molen daartoe in staat.
De Stichting zelf heeft ƒ 20.000,- gereserveerd.
Vanuit deze positie en na advies van onze accountant hebben we het aangedurfd met de eerste fase te beginnen.
De volgende fasen moeten gelijke tred houden met onze financiële mogelijkheden. Voor het volgende jaar denken wij aan het maken van het bovenachtkant met stelling.

De werkzaamheden worden uitgevoerd door de Stichting Werkgelegenheidsprojekten, hetgeen op het werkloon een grote besparing oplevert.
In de ruimten, die ontstaan na het gereedkomen van de eerste fase, hopen wij een tentoonstelling te organiseren, waarbij - naar we hopen - een goed overzicht wordt geboden van de aktiviteiten van onze Stichting en de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens.
Zonder twijfel zullen vele reizigers op de route Groningen-Delfzijl hun blik laten afdwalen naar de bouwaktiviteiten daar in Ten Boer aan de overzijde van het Damsterdiep.
Een bord zal verduidelijken wat daar te doen is, ook wordt daarop meegedeeld dat het molenerf kon worden aangekocht dank zij een gift van het Provinciaal Anjerfonds Groningen.
Het achtkant van Bovenrijge staat momenteel nog opgeslagen op het terrein van de gemeentewerken in Bedum, de gaande werken liggen in de molen "De Lelie" te Eenrum.

--. Romp van de ronde stenen stellingmolen "De Widde Meulen" te Ten Boer.

Deze romp heeft vanuit het drukke verkeer heel wat meewarige blikken tot zich getrokken. Op de gevel viel (en valt nog moeizaam) te lezen:

"Koopt elders niet wat Ten Boer U biedt."

Aan deze romp wordt in het Groninger Molenboek goede aandacht besteed, zie pagina's 78, 80 en 81. Eigenlijk wilde men deze molen nooit prijs geven, hetgeen wel blijkt uit het feit, dat op verzoek van de gemeente Ten Boer de romp bij besluit van 16 oktober 1978 van C.R.M. aan de monumentenlijst werd toegevoegd. Dit meldden we reeds in de voorgaande Zelfzwichter, pagina's 28 en 29. Ook kondigden wij een deskundige inspectie van de romp aan.
Welnu, inmiddels heeft de inspectie plaatsgevonden door de heer H. Boerema, rayon-architect van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en voorzitter van de Stichting Monumentenwacht Groningen, en mejuffrouw Hiltje van der Wal.
Tot onze verrassing is deze inspectie voor de romp zeer gunstig uitgevallen. Het muurwerk werd nog zeer gaaf bevonden; er zal hoogstens 10 % ingeboet moeten worden.
De zolderbalken zijn nog erg goed.
De muren bepleisteren met een goede mortel, nieuwe deuren en ramen, en er staat weer een gave romp. Als dan later verdere restauratie zou kunnen plaatsvinden, zou Ten Boer een ander aanzicht krijgen.
Onze stichting kan de molen voor ƒ 1,- van de heer J.R. Rubingh aankopen. We zullen echter eerst met de gemeente om de tafel gaan zitten. Een wens van ons is beide molens klaar te krijgen en verder hier aan het Damsterdiep te komen tot het bouwen van een spinnekop of een tjasker.
Zo zou een prachtige verfraaiing van het dorpsbeeld tot stand komen. Over de kokermolen of spinnekop staat in het boek Groninger Molens (1958) te lezen: "Het is naar ons oordeel een erezaak voor de georganiseerde Groninger landbouw om te trachten zo'n overblijfsel in ere te herstellen opdat men kan zien wat hier het begin is geweest van de waterbeheersing voor het boerenbedrijf". In het Groninger Molenboek (1981) wordt met ongeveer dezelfde woorden deze mening herhaald. Alleen wordt de Groninger landbouw er niet meer bij genoemd, er wordt ook niet meer gesproken over 'overblijfsels', want die waren er toen al niet meer. Het is duidelijk dat in de tegenwoordige toestand wij ons aangesproken voelen; georganiseerde molenvrienden en vrijwillige molenaars bestonden in 1958 nog niet.

32. Korenmolen "De Lelie" te Eenrum.

Het spoorwiel in deze molen was erg slecht. De Stichting Groninger Molenvrienden besloot deze te laten vernieuwen; de kruisarmen konden behouden worden.
Door verzakking van de staart werkte de doorgaande ketting op de stelling niet perfekt; de staart moest achteruit gebracht worden. Deze werkzaamheden werden door de molenmakerij Dunning / Bremer zodanig uitgevoerd, dat volgens de vrijwilliger Tom Baars de molen weer prima draait.

55. Poldermolen "Zuidwendinger Watermolen" te Vierverlaten.

Deze poldermolen, wiens toestand steeds meer zorgen ging baren, is door onze Stichting in overleg met het Waterschap Westerkwartier geconserveerd. De derde foto (volgende pag.) geeft aan hoe de molen er nu bij staat.
Hij is gebouwd in 1819 en kreeg in 1957 een nieuwe stalen vijzel, die sinds 1960 aangedreven wordt door een elektromotor die nu nog draait. Daardoor draaiden de wieken nooit meer en de molen raakte in verval.
Leden van de onderhoudsploeg hebben vorige zomer het nog resterende riet afgehaald en verbrand. Om met een kraan de roeden eruit te halen, moest worden gewacht tot januari '85 toen met de hard bevroren grond de molen veel beter toegankelijk was geworden.
Molenmaker J.D. Medendorp uit Zuidlaren heeft de molen bekleed met watervast multiplex en met dit materiaal is ook een noodkap geconstrueerd.
Aldus is voor de toekomst het inwendige goed geconserveerd en kan met toepassing van de onderhoudssubsidieregeling goed bijgehouden worden.
Die subsidieregeling gaat bij een niet-werkende molen tot een maximum van ƒ 3.000,-. Op de onderstaande linker foto zien we de "Zuidwendinger Watermolen" in betere tijden; op de rechter foto zoals het was in april 1984.

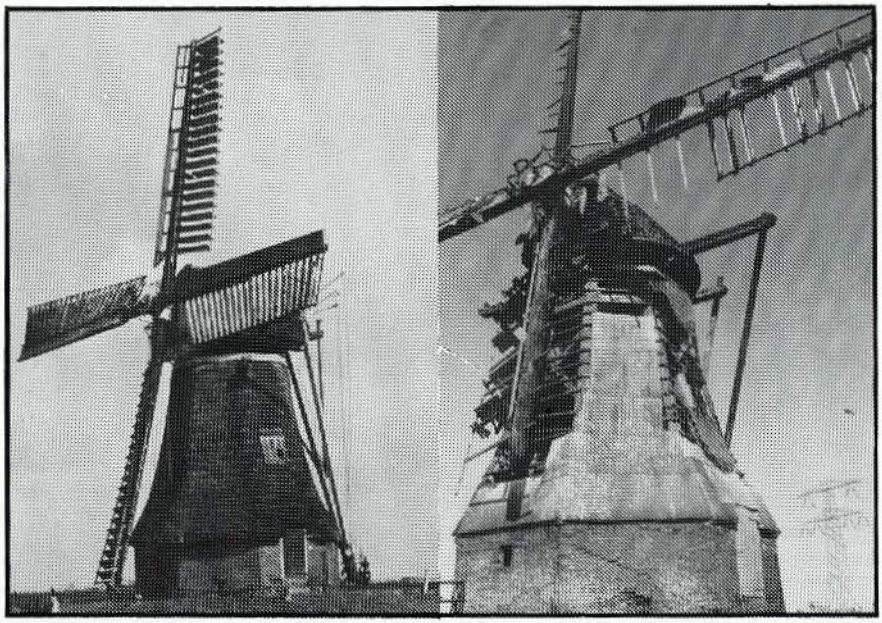

De "Zuidwendinger Watermolen" in betere tijden;....

.... in desolate toestand (april 1984)....

.... en nu geconserveerd in afwachting van een toekomstige restauratie.

57. Poldermolen "De Jonge Held" te Leegkerk.

Zoals vele voorbijgangers vanaf de Friesestraatweg zullen hebben gezien, was bij deze poldermolen werk in uitvoering. Na de ijsrijke winter ging het met de vijzel en de vijzelbak niet meer goed. Deze molen is de enige bemaling voor zijn poldergebied. Met zijn uitvallen was een noodvoorziening nodig. Nu is de oude toestand weer hersteld.
De watermulder Piet van der Veen heeft zijn molen vaak aan de draai.

87. Korenmolen "Wilhelmina" te Noorderhoogebrug.

Alhoewel de aandachtige toeschouwer het zelf al wel heeft gezien, is ons van de zijde van de Molenstichting Hunsingo en omstreken officieel meegedeeld, dat deze molen in een

nieuw (verf)jasje is gestoken. Tevens is de groene aanslag op het onderachtkant zoveel mogelijk verwijderd.
In eerste instantie was het de bedoeling, om het wiekenkruis aan te pakken, samen met de kap, staart en schoren.
Tijdens de werkzaamheden bleek echter, dat de mensen van de W.A.N.N. (Werkgemeenschap Associatie Noord-Nederland te Uithuizen en Wehe-den Hoorn) niet zuinig zijn met hun verf en dus niet op een druppeltje of zelfs een hele pot extra kijken. Daarom heeft men - het resultaat aanschouwend - zich genoodzaakt gezien het molenachtkant ook maar over te verven, aangezien het niet meer mooi zwart was. (U weet geloven wij wel, wat hier tussen de regels staat).
Bezoekt u de molen op een zonnige dag, neemt u dan wel uw zonnebril mee! Het spul glimt nogal....
Na de "Wilhelmina" is men vertrokken in de richting van de "Noordermolen" te Noorddijk (85) en de "Zilvermeeuw" te Onderdendam (10), zo weten de verfsporen ons te vertellen.

--. Molenromp van de poldermolen "De Zeemeeuw" te Uithuizen.

Een paar weken geleden werden we opgeschrikt door een artikel in het Nieuwsblad van het Noorden van 15 augustus. Het Waterschap Hunsingo zou de romp van "De Zeemeeuw" zonder vergunning hebben afgebroken.

Waterschap Hunsingo ruimt molen Zeemeeuw op zonder vergunning

Van onze correspondent

UITHUIZEN - Het Waterschap Hunsingo heeft het restant van een molen in de Uithuizer polder zonder vergunning laten verdwijnen. De molen De Zeemeeuw, die diende voor de polderbemaling, is al jaren buiten werking. Een paar jaar geleden brandde de molen af. Het Waterschap heeft het restant, waarbij het onderstel, opgeruimd. Een sloopvergunning achteraf moet de klandestiene afbraak dekken.

In de gisteravond gehouden vergadering van de commissie ruimtelijke ordening van de raad van Hefshuizen protesteerde T. Prins van het CDA tegen deze gang van zaken. Hij vond het geen pas geven dat Hunsingo achteraf om een sloopvergunning verzoekt. „Hunsingo weet beter dan ieder ander hoe de regels hiervoor luiden en daar moet het waterschap duidelijk op worden gewezen." Burgemester J.M. Zandbergen wilde niet al te diep op de netelige zaak ingaan. „Ze hebben nu een sloopvergunning aangevraagd, dus aan de wettelijke verplichtingen wordt nu voldaan," aldus Zandbergen.

Uit het Nieuwsblad v/h Noorden van 15 augustus 1985.

Het bericht blijkt niet op waarheid te berusten. Ten eerste is niet het Waterschap Hunsingo de eigenaresse, maar het Waterschap Ommelanderzeedijk.
Ten tweede is de molen niet afgebroken, maar heeft de firma Dunning / Bremer de molen zorgvuldig uit elkaar genomen.
De onderdelen van het nog gave achtkant zijn opgeslagen in de loods van het Waterschap Hunsingo aan de Winsumerweg te Onderdendam. Deze onderdelen zijn ter beschikking gesteld van de Molenstichting Hunsingo e.o. en komen voor eventuele herbouw in aanmerking.
Ten derde is het niet juist, dat er geen sloopvergunning afgegeven zou zijn. Akkoord, het papiertje was nog niet binnen, dat kan niet worden ontkend.
Er was vooraf wel degelijk overleg geweest over deze kwestie en de afhandeling was louter een administratieve procedure aangezien men reeds tot overeenstemming was gekomen.
Waarom er van deze mug dan een olifant moest worden geschreven, was ons niet helemaal duidelijk.

95. Poldermolen "De Dellen" te 't Waar.

De uit 1855 daterende grondzeiler heeft meer dan honderd jaar het waterschap De Dellen bemalen en wordt momenteel verplaatst en herbouwd te Nieuw-Scheemda, eveneens in de gemeente Scheemda. Door de jongste ruilverkaveling was de inmiddels in verval geraakte molen zodanig onbereikbaar dat restauratie ter plekke zinloos was geworden. In overleg met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg heeft de eigenaresse de Molenstichting Oldambt te Scheemda dan ook het besluit genomen om de molen te verplaatsen.

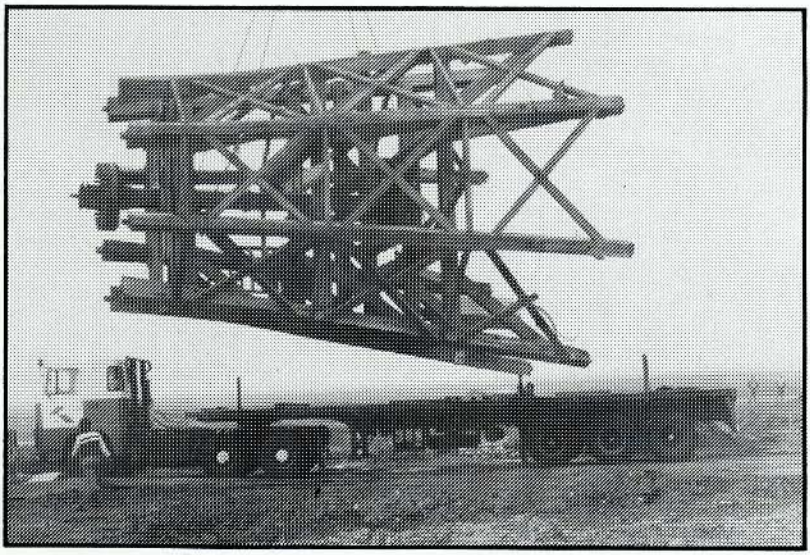

Het achtkant in de takels.

Na veel wikken en wegen werd besloten de molen te herbouwen in Nieuw-Scheemda naast het gemaal 'Tichelwaark' aan de Pastorieweg.
Op 7 september 1984 werd met kraan en dieplader de kap van de molen gehesen en naar de nieuwe standplaats vervoerd.
In oktober daaropvolgend begon het aannemersbedrijf J.E. Stijkel & Zoon b.v. te Scheemda aan de bouw van de fundering in beton; hierbij behoorden ook de beide vijzelbakken en ander grondwerk. In mei 1985 was dit werk gereed en nu kon het echte molenmakerswerk beginnen. Het molenbouwersbedrijf Roemeling & Molema uit Scheemda zal de komende maanden druk doende zijn een bijzondere poldermolen met twee vijzels te doen herrijzen.
Op 6 juni 1985 vond een spectaculair transport plaats, waarbij het molenachtkant van 't Waar met een enorme transportwagen van de fa. Lommerts uit Delfzijl naar Nieuw-Scheemda werd vervoerd en op de nieuwe fundering geplaatst.
De stenen veldmuren zijn inmiddels gemetseld en momenteel zijn de molenmakers bezig het kale achtkant te voorzien van de houten bekleding.
Verder moet er nog veel gerestaureerd worden als kap (geheel nieuw), roeden, vijzels. Overigens is de eerste houten vijzel al gereed, deze ligt bij molenmaker Roemeling in Scheemda op het erf. Een pracht stuk werk!
Wij houden u van de verdere gang van zaken op de hoogte.

122. Poldermolen "Goliath" in de Eemspolder bij Roodeschool.

De aktieve vrijwilligers Piet van Dijken en Henk de Haan houden het schilderwerk aan deze molen, die vaak gegeseld wordt door de zeewind, prima in stand. Een pluim voor deze heren is dan ook wel verdiend.
De molenmaker zal ook hier nog enkele werkzaamheden moeten verrichten, o.a. zolders nakijken en enkele kruipalen vernieuwen.

123. Lesmolen "De Onderneming" te Vierhuizen.

De muren van het onderachtkant bleven erg nat na een regenbui. Dit is aanmerkelijk verbeterd door het aanbrengen van een waterkering op de stelling. Vanaf het tussenachtkant is een schuin afhellende kraag aangebracht van masonite en rubberoid, zodat het regenwater 80 cm. verder vanaf de stelling naar beneden valt. Deze methode wordt tegenwoordig vaker toegepast, o.a. op "De Zwaluw" te Zuurdijk (66), op de "Wilhelmina" te Noorderhoogebrug (87) en op de "Stel's Meulen" te Harkstede (97). Echter, vele jaren geleden was deze methode in Nederland ook niet ongewoon.

126. Standerdmolen te Ter Haar.

Hij staat al jaren te vervallen en wordt momenteel gerestaureerd in het kader van de werkgelegenheidsvoorziening.
Volgens het Groninger Molenboek is deze molen in Ter Haar in 1831 gebouwd. Hij heeft echter jarenlang in Bourtange gestaan en is daar omstreeks 1619 gebouwd. Wij zijn echter van mening dat de molens bij hun verplaatsing hun oorspronkelijke bouwjaar mogen behouden. Daarmee is deze standerdmolen de oudste molen van de provincie Groningen.

Bezoek aan een Oostduitse molen

door Martin E. van Doornik.

In juli 1985 maakten mijn vrouw Jeannette en ik een auto/kampeervakantie naar de D.D.R., Denemarken en Zweden. Uiteraard werden er een groot aantal molens in die landen aangedaan. Mijn boeken 'Windmühlen' van Edelgard und Wolfgang Fröde en 'Wind- und Wassermühlen als technische Denkmale in die DDR' van B. Maywald deden hierbij dienst als molengidsen.

De autosnelwegen zoveel mogelijk mijdend zodat wij vanuit de gewone wegen meer van het landschap konden genieten. Daarmee werd de kans om een molen te ontdekken, groter. O.a. staat er in Bad Zwischenahn een stellingmolen, die zowel een windroos als een staart heeft. Een vreemde combinatie! In Bremen twee achtkante stellingmolens: één vlakbij het 'Hauptbahnhof' die zeer hoog is met vijf zolders onder de stelling, de andere aan de weg naar Lilienthal, beide met zelfzwichting en windroos.

De grondzeiler van Hittfeld.

In Hittfeld, 25 km. ten zuiden van Hamburg, staat een mooie achtkante grondzeiler, die nog maalt. Helaas is er vlak naast een lelijk restaurant met een enorme parkeerplaats. Rondom deze molen liggen enkele molenstenen, z.g. Franse stenen met een links pandscherpsel. Dat is merkwaardig voor een bovenkruier. In eerste instantie dacht ik aan een z.g. tussenloper aan het spoorwiel zoals in "De Vriendschap" te Winsum (134). Maar nu keek ik naar de windroos van Hittfeld, waarvan de bladen 'andersom' zitten. Een dergelijke windroos heb ik ook vorig jaar gezien op de molen in het Engelse Burgh-le-Marsh, die met zijn vijf (!) wieken

rechtsom draait. Iedere molenaar weet dat de kap van een bovenkruier bij flink malen naar rechts wegloopt, indien er geen bezet-ketting aan de staart zit. Bij een zelfkruier ziet men de bladen van een windroos - van achteren gezien - altijd van rechtsboven naar linksonder zitten. Zoals gemeld zit de windroos van Hittfeld 'andersom', waaruit ik kon opmaken dat hier de kap de neiging heeft om naar links weg te lopen bij het malen. Er is mij maar één ding duidelijk: er zit nog een tussenloper tussen het bovenwiel en de koningspil en die aan de kap is opgehangen! Waarschijnlijk heeft hier vroeger een standerdmolen gestaan, die vervangen is door deze grondzeiler. De molenaar in die tijd wilde zeker aan de linkse stenen blijven vasthouden, omdat hij gewend was om ermee te werken. Vergelijk de windroos op de foto van Hittfeld maar eens met de andere zelfkruiers.

Bij de mooie hanzestad Lübeck hebben we maar eens gewaagd om over de Oostduitse grens te steken. Met kloppende harten reden we naar de grenspost Selmsdorf. Op de vraag van de Vopo's wat ons reisdoel in de D.D.R. was, vertelde ik dat we een paar Oostduitse molens wilden bekijken. Om van doorlating zeker te zijn moet je proberen als beroep molenaar op te geven (Getreidewindmüller), want de Vopo's kunnen soms voor hun eigen lol de westerlingen de toegang weigeren.
De Staatsreisebüro der DDR heeft voor ons een camping in Zierow bij Wismar aan de Oostzeekust aangewezen. Na wat bureaucratische formaliteiten konden wij de grimmige grens over. Overal langs de Transitweg nr. 105 zagen we grote borden met communistische propaganda, al dan of niet voorzien van portretten van Lenin en van de Oostduitse dictator Honecker.
De dorpen en de steden doen zo ongezellig en grauw aan; na-oorlogse gebouwen zie je bijna niet. Onze auto van westerse makelij trok nogal de aandacht van de plaatselijke bevolking. Het is duidelijk dat de beide Duitslanden behoorlijk uit elkaar zijn gegroeid. Maar het mooie, groene landschap met veel bomen en golvende korenvelden, deed ons goed.

Maar genoeg daarover. De heer C.E. van der Horst schreef in de vorige Zelfzwichter over de betreurenswaardige toestand waarin de molens in het midden en het zuiden van de D.D.R. verkeren waarlangs hij zelf heeft gereisd. Het ligt waarschijnlijk aan het ontbreken van de molenmakers en hun vakmanschap in die streken. Gelukkig leek dat niet zo te zijn in het noorden van Oost-Duitsland. In Grevesmühlen zagen wij een forse achtkante stellingmolen die wegens restauratie in de steigers stond. Voorbij Wismar onderging een achtkante grondzeiler, de "Mühle Stove" in Nantrow hetzelfde lot. Beide zijn met schalien bekleed en kopergroen geverfd en hebben een windroos, een stelling rondom de kap en dragen zelfzwichting. Deze molens hebben sterke overeenkomsten met 'onze' Oostfriese molens en het is duidelijk dat de Nederlandse (Groninger) molenmakers vroeger hier hun invloed hebben laten gelden. Ze heten hier ook 'Holländermühlen'.

Maar het hoogtepunt van ons Oostduitse molenbezoek vonden we in Neubukow, bezirk Rostock, waar een lage stellingmolen staat die nog steeds in bedrijf is, laat staan eentje met Bilau-wieken! In het eerder genoemd Oostduits molenboekje staat hij in Bild 17 afgebeeld. De deur was tijdens werktijd dicht, maar na wat roepen en aandringen konden wij naar binnen.

De molen van Neubukow (DDR) van voren.....

De molenaar is een vrouw van in de dertig, genaamd Hüdemarie Blohm en bleek eigenaresse te zijn. Zij volgde haar vader Heinrich Evers op, die op 9 juni j.l. is overleden. Zijn foto is te zien in hetzelfde boekje op Bild 50.

Nu de molen zelf. Hij is gebouwd in 1910 en heeft waarschijnlijk een voorganger gehad en gerestaureerd in 1983. De Bilau-wieken zijn rood met witte (houten) kleppen, elk met vijf scharnierpunten. In tegenstelling tot "De Hoop" van Snijders in Norg mist deze Oostduitse molen regulateurstangen met gewichten, zodat het geheel via de zwichtstok achter de kap bediend moet worden.
De kap kruit op een Engels kruiwerk; het gaande werk is in zijn geheel van gietijzer zodat het meer op grote machine-tandwielen lijken dan de traditionele houten wielen.
Het ijzeren bovenwiel - met acht spaken - heeft een gewone Vlaamse vang, waarbij de vangbalk met duimophanging echter boven het voeghout ligt.
Op de fraaie baard staat in Duits-Gotische letters geschreven:

Nicht brausen die Stürme durchs Land, zu stürzen die Werke der Menschen,	*Nein, diese gewaltige Kraft zu nutzen, gab Gott uns den Verstand.*
1910	*1983*

Het - weer ijzeren - spoorwiel bevindt zich op de begane grond die de twee koppels stenen op de stellingzolder met een onderaandrijving aandrijft. Het is dus een z.g. 'einstockige Galerieholländer'.
Daar er vandaag (15 juli) zwakke wind was, werd de motor ingeschakeld. Het wemelde in de hele molen dan ook van draaiende drijfriemen, poelies en tandwielen, die diverse toestellen aandreven, zoals builen, hamermolens, zifters, trieuren en meng-

ketels, die met pijpen onderling verbonden zijn. De molen was er vol mee.

Zoals de molenares en haar man met hun molen omgingen konden ze evengoed met de bezem overweg. Tussen het werk door werd er altijd geveegd zodat de molen er van binnen goed schoon en netjes uitzag. Geen spinneweb was te zien. Beneden hingen er aan een houten wand een aantal Nederlandse molenfoto's, één van Spetzerfehn (wat 'n toeval) en een paar van Oostduitse molens. Een foto van Zuurdijk werd uiteraard daaraan toegevoegd.

.... *en van achteren gezien.*

Ondanks de recentelijke uitgaven van Oostduitse molenliteratuur is de D.D.R. nog steeds voor de vele molenliefhebbers een 'witte vlek' op de Europese molenkaart. Het is dan ook voor mij een uiterst zeldzame belevenis geweest om een Oostduitse molen zoals in Neubukow te kunnen bezoeken. We namen afscheid van de vriendelijke molenares Blohm en we reden terug naar de grens om onze reis naar Denemarken en Zweden voort te zetten.

Van deze molen wil ik tenslotte vermelden dat er fraaie kleurenposters verkrijgbaar zijn, uitgave nr. 296 van de 'Staatlicher Kunsthandel der DDR', formaat 58 x 82 cm. Alleen te verkrijgen bij de Staatsreisebüro der DDR aan de grenspost Selmsdorf en niet in de molen zelf. Prijs 3,00 DDR-Marken (zelfde koers als de Westduitse Marken) per stuk. Een exemplaar hangt nu in de molen van Zuurdijk.

M.E.v.D.

Reakties van lezers

Naar aanleiding van het artikel 'Gietijzeren bovenassen in Groningen' in 'De Zelfzwichter' 2/85 ontvingen wij deze onderstaande reaktie:

Over de ijzergieterij van J.M. de Muinck Keizer te Martenshoek het volgende:
In 1918 ging het bedrijf naar Utrecht en werd omgezet in N.V. DEMKA, welke naam een samentrekking vormde van de eerste letters van De Muinck Keizer.
Het is daar een heel groot bedrijf geworden, wat in de late jaren zestig failliet gegaan is.
Er is een gedenkboek van de N.V. Demka, waarin waarschijnlijk ook aan de Hoogezandster voorgeschiedenis aandacht wordt besteed.
Ik heb het eens in handen gehad, maar ik kan me de titel niet meer herinneren. Mogelijk is het via het Econimisch Historisch Bibliotheek, Herengracht 218 te Amsterdam, te achterhalen.

Met vriendelijke groeten

L.A. Bouma
Capelle a/d IJssel.

- - -

Stichting-nieuws

Een oproep van onze voorzitter:

MOLENS, HOUD ZE IN STAND!

Het is erg goed bezorgd te zijn over onze molens.
Alles moet benut worden om onze molens in stand te houden met de middelen, die voorhanden zijn.
Lang niet alle eigenaren maken gebruik van de mogelijkheden als bijv. de subsidieregeling voor het jaarlijkse onderhoud.
Er blijken bovendien soms moeilijkheden te bestaan voor de financiëring en begeleiding van een herstel.
Belt u dan met ons of kom praten. Onze Stichting Groninger Molenvrienden wil onder geen beding bemoeizuchtig zijn, alleen maar de helpende hand bieden!
We moeten ook denken aan het in stand houden van het molenmakersambacht. Het laten lopen van geregeld onderhoud brengt de werkgelegenheid van onze molenmakers in gevaar. Ze staan al met de rug tegen de muur, nu het Rijk het met grote restauraties financieel laat afweten.
We mogen onder geen beding deze vakkennis verloren laten gaan.
Maar ook de molenmakers moeten er rekening mee houden dat de molen-eigenaren met beperkte middelen de molens in stand moeten houden.

T. de Jong

- - -

Boekbespreking

door C.E. van der Horst.

Verschenen nieuwe literatuur over wind- en watermolens, waar ook ter wereld, vermelden wij reeds jarenlang in de vaste rubriek 'OVER EEN MOLENVERZAMELING'. Ook in deze Zelfzwichter vindt u hiervan weer heel wat nieuws.
Waarom wij dan toch dit keer een aparte boekbespreking menen te moeten geven, heeft als reden dat het nu verschenen boek voor onze Groninger molenvrienden van bijzondere betekenis kan zijn.

Het boek heet 'Emder Mühlengeschichte' en is geschreven door ing. Dietrich Janßen, de vrijwillige molenaar op de enig overgebleven Emder korenmolen met de Nederlandse naam "De Vrouw Johanna" anno 1804.
De molens uit dit Duitse gebied liggen qua type en vorm zo dicht bij onze Groninger molens, dat dit boek o.i. thuis hoort op de boekenplank naast het alom bekende 'Groninger Molenboek'.
Opvallend veel Nederlandse taal werd indertijd in dit gebied gebruikt, zo vinden wij de geschiedenis terug van "De Grote Molen" "De Weite Molen", "De Zage Molen", "Naarstigheid", "Zeldenrust" enzovoort. Ook de bouwrekeningen werden dikwijls uitgedrukt in Hollandsche Gulden.
De heer Janßen, lid van onze vereniging, heeft met begeestering en grote molenliefde dit boek in 1981 gereed gekregen. Eerst thans (in 1985) heeft hij een uitgever bereid gevonden dit boek uit te geven.
Deze uitgever is Gerhard-Verlag te Emden, het gekartonneerde boek heeft afmetingen van 19,5 x 28 cm., 138 pagina's, volop geïllustreerd en de prijs is DM 48,-. ISBN 3-88656-003-1.
U kunt het boek in de Duitse boekwinkel zelf gaan kopen, maar u kunt het ook via Gysbers & Van Loon te Arnhem bestellen, daar betaalden wij *f* 64,- voor het boek, franko huis.

- - -

Naast het hierboven besproken boek heeft de heer Dietrich Janßen gepubliceerd in 'Heim und Herd', een bijlage van de krant 'Ostfriesischen Kurier' van 1983 tot in 1985.

Het is een artikel-serie van deel I t/m VIII met als titel: 'Die Krummhörner Mühlengeschichte' en het behandelt de geschiedenis van de ca. 14 verdwenen en nog bestaande molens in de Krummhörn, een gebied aangrenzend aan Emden.
Het bestaat uit 52 pagina's op A 4 -formaat met 65 interessante illustraties.

Ook de geschiedenis van de door de heer Janßen bemalen Emder molen wordt in een A 4 -publikatie beschreven. Deze verzorgde uitgave heet 'Die Mühle De Vrouw Johanna' en beslaat 9 bladzijden met vier afbeeldingen.
Voor leden van onze vereniging (D. Janßen is zelf óók lid) is hij bereid dit alles in fotokopie toe te zenden na ontvangst van *f* 10,- (er is geen giro-nummer).
Het adres luidt: Dietrich Janßen - Menso Alting Straße 24
2970 Emden - West Duitsland.

Nieuw riet op molen „Ceres" in Spijk

door fam. R. Keizer en H. West.

Al een hele poos stond deze prachtige dorpskorenmolen erbij met een slechte rietbedekking. Gaten in de kap waren door de molenmakers provisorisch gedicht met platen; ze gaven het geheel een slecht aanzicht.
Ook in het achtkant kwamen steeds meer slechte plekken voor in het riet; geen wonder als men bedenkt dat deze molen op sommige velden nog riet had uit 1839 !

Na een nieuwe korte spruit en achterkeuvelens in 1983 en een nieuwe roede in 1984 was nu dan de rietbedekking aan de beurt.
In juli 1985 was al een hele vracht riet op het molenerf gearriveerd, een voorbode van de komst van de rietdekkers.
Maandag 29 juli kwam de fa. Kleinjan uit Den Ham en Diepenveen (Ov.) in Spijk en werd begonnen met het verwijderen van de oude rietlaag. In twee lange werkdagen werd de molen geheel uit zijn 'oude jas' gehaald waarbij u wel kunt begrijpen dat de rietdekkers er zwarter dan zwart uitzagen. Vooral aan het houtwerk van de kap mankeerde nogal wat, zodat hiervoor de fa. Dunning / Bremer ingeschakeld werd. Ook de kistramen in het achtkant werden door hen vernieuwd.

De "Ceres" in Spijk krijgt een nieuw rieten jasje.

Ondertussen waren de rietdekkers met het onderste deel van het achtkant begonnen, ze werden hierbij wel geplaagd door veel slecht weer. Zelfs zo erg, dat ze maandag 5 en dinsdag 6 augustus niet konden werken vanwege storm en regen. Woensdag 7 augustus werd begonnen met de kap - inmiddels waren de molenmakers met het herstel van het houtwerk gereed gekomen - en 's vrijdagmiddags zat de kap er onder, compleet met 'haarnetje'.

Op het moment van het schrijven van dit artikel - zaterdag 10 augustus - is de kap dus geheel gedekt en het achtkant voor ongeveer de helft. In het bovenste gedeelte van het achtkant zal ook nog het bouwjaar 1839 met riet ingedekt worden.

Zoals het er nu uitziet, wordt het een prachtig stukje vakwerk van de fa. Kleinjan en vormt de molen weer een mooie blikvanger voor Spijk.

Na een inwendige schoonmaakbeurt en misschien nog een verfbeurt staat de molen er weer fraai op.
Molenvrienden, als u eens in Spijk komt, loop dan gerust bij de familie Keizer aan voor het bezichtigen van de molen "Ceres".

- - -

Molentjes op schuur

door Harry van Hoorn uit Leens.

Naar aanleiding van het artikel over molentjes op schuren uit 'De Zelfzwichter' 1/85, zou ik u het volgende willen vertellen:

Zoals u allen weet, heeft er in Thesinge ook een molentje op een schuur gestaan (zie pag. 42 van het Groninger Molenboek).
Dit molentje staat nu bij de museumboerderij 'Welgelegen' te Leens, naast de borg Verhildersum.
Na het bestuur van het museum een brief te hebben geschreven over een toekomstige herbouw en de teruggave van zijn oorspronkelijke functie, kreeg ik te horen dat er nog geen geld beschikbaar was.
Vervolgens heb ik zelf stappen ondernomen door naar het molentje toe te gaan en alle gebreken te noteren.
Dezelfde dag heb ik nog, met veel moeite, de bovenas weer goed gezet, omdat deze los zat in de kap (levensgevaarlijk bij harde wind!).
Verder heb ik een bestuurslid benaderd en gevraagd of het kleedhout weer in de koolteer kon worden gezet. Ook dit is gelukt.
Zo zal ik als jong lid blijven doorgaan met dit werk, totdat er in Leens weer een houtzaagmolen op een schuur staat.

- - -

Contactcommissie **Groningen**

VRIJWILLIGE HET GILDE VAN MOLENAARS

VAN DE VRIJWILLIGE MOLENAARS.

door T. de Jong.

Voor de vrijwillige molenaars-in-opleiding breekt weer een spannende tijd aan. Het najaarsexamen staat voor de deur. In oktober is het zover.
Er zijn deze keer negen enthousiaste molenaars in spé door het proefexamen gekomen en zullen dan examen doen. In het verleden is al door vorige kandidaten ervaren dat dit examen niet te licht moet worden opgevat. Het is een goede zaak de theorie bij te houden en te leren en vooral ook iedere praktijkles bij te wonen.
De kandidaten voor het examen in oktober wensen we veel succes.

De najaarsbijeenkomst voor vrijwillige molenaars wordt dit jaar gehouden in Winschoten. Op 19 oktober zal de heer Oomkes onze gastheer zijn. Vanuit het cultureel centrum 'De Klinker' zullen we samen de drie molens van Winschoten bezoeken.
Noteer alvast deze datum in uw agenda, want deze middag mag u eigenlijk niet missen. Een persoonlijke uitnodiging volgt nog.

In onze provincie komt het wel voor, dat een molenaar zonder diploma met een molen draait. Ons bereiken dan vragen hoe dat mogelijk is. Vooral ook,omdat er soms voor gediplomeerde molenaars geen molen beschikbaar is.
Welnu, een eigenaar van een molen is vrij in het aanstellen van een molenaar. Het is erg jammer dat niet iedere eigenaar het belangrijk vindt, dat diegene die hij aanstelt, ook het diploma voor vrijwillig molenaar heeft.

Voor de gediplomeerde molenaar is er de mogelijkheid voor het afsluiten van een risico-verzekering bij het Gilde van Vrijwillige Molenaars. Ons is niet bekend of dit ook geldt voor niet-gediplomeerde molenaars. We zullen ons daarover informeren.

T. de J.

- - -

Winschoten een stád?

In het artikel van de heer B. van der Veen Czn. in 'De Zelfzwichter' van juni 1985 wordt op pag. 4 vermeld:
"Winschoten heeft nooit stadsrechten gekregen".
Ons lid, de heer B. Oomkes uit Winschoten - werkzaam op het gemeentehuis aldaar - wees erop dat Winschoten in 1815 stadsrechten verkreeg.

De redaktie wijst er in dit verband op dat het gestelde van de heer Van der Veen Czn. in principe juist is. De stadsrechten werden n.l. na de Franse revolutie afgeschaft in 1798. In 1810 werd de Franse wetgeving ingevoerd, die slechts 'gemeenten' kent. Winschoten heeft derhalve nooit stadsrecht ontvangen, zoals andere steden dat vóór 1795 bezaten. Winschoten heeft nooit door zijn 'stads'-recht invloed gekregen op het provinciaal- of landsbestuur.
Winschoten is ons inziens dus een nep-stad, evenals bijv. Zaandam dat is.

B.J.

- - -

Propaganda-commissie van de Groninger molens

Weer een nieuwe ster aan het molenfirmament ?
Ja en nee.
Ja in die zin, dat het hier een nieuwe commissie betreft met een viertal leden.
Nee, omdat deze commissie vermoedelijk tijdelijk opereert en geen rechtspersoonlijkheid in de vorm van een vereniging of stichting wil accepteren.
Wat gaat er nu verscholen achter deze propaganda-commissie Groninger molens? In het bestuur van onze vereniging was men het er nog steeds over eens dat er te weinig werd gedaan aan publicaties van onze molens. Natuurlijk staat er wel met grote regelmaat wat molennieuws in het Nieuwsblad v/h Noorden, maar iets structureels ontbrak. Publicaties als onze 'Zelfzwichter' en bijv. het 'Molennieuws' worden alleen door molenliefhebbers gelezen en bereiken derhalve een zeer gering publiek, dat niet meer gemotiveerd behoeft te worden.
Wat ons wel trok, was b.v. de aanzet van het V.V.V.-Westerkwartier, tot de publicatie van een boekje met een molenroute.
De heer Graeler, woonachtig in dit deel van de provincie, was hier nauw bij betrokken. Aangezien hij ook in ons bestuur zit en nog wel als "propaganda-man" bleek het logisch hem in deze commissie te betrekken. Ondergetekende doet ook hardop mee, aangezien hij op het financiële vlak rechtstreeks kan beslissen.
Vertegenwoordigers buiten onze vereniging zijn juffrouw H. van der Wal (u weet wel, de opvolgster van de heer Jongsma) en de heer C. Pieck, namens de molenstichting Hunsingo. Aangezien de propaganda betrekking heeft op alle molens in onze provincie zijn alle moleneigenaren/eigenaressen uitgenodigd voor een bespreking, om de belangstelling te peilen. Tijdens een aantal kleine vergaderingen raakten eigenaren dusdanig gemotiveerd, dat zij de gewaagde financiële steun van ƒ 50,- per molen graag investeerden. Inmiddels zijn er zoveel toezeggingen binnengekomen dat de commissie tot actie is overgegaan. Er is eveneens een subsidie-aanvraag naar de provincie Groningen verzonden om de actie te ondersteunen. De provincie heeft nog geen beslissing genomen, maar we hebben alle hoop op een gunstig verloop. De opzet is als volgt :
Er moet een vast ontwerp komen, dat als herkenning dienst moet doen voor de Groninger molens.Dit ontwerp moet in vierkleurendruk verschijnen. Tekst en afbeelding(en) worden door een reclamebureau ontworpen. Willen we nl. de aandacht vestigen op onze molens en daardoor meer publiciteit ontvangen, dan hebben we hulp nodig van vakmensen in deze branche.
Dit ontwerp wordt gebruikt om de publicatie in de V.V.V.-gids te verbeteren. Deze gids verschijnt in binnen- en buitenland en wordt dus veel gelezen. Overdrukken met een algemene tekst, door ons te ontwerpen, zullen als strooifolders door het V.V.V. in binnen- en buitenland worden verspreid. Deze zijn door de eigenaren natuurlijk ook te verkrijgen, maar ook bestaat te mogelijkheid neutrale overdrukken te bestellen. Deze kunnen voor iedere molen worden gebruikt.

(voorkant : standaard - achterkant = eigen initiatief). Leuk voor verzamelaars of bezoekers om te kopen.

Waarom willen wij graag bezoek op de molen? Ten eerste natuurlijk voor onszelf, omdat het best gezellig is, anderen iets te laten zien of te vertellen. Belangrijker zijn de bezoekcijfers. Als je de overheid kunt aantonen dat iets in een grote behoefte voorziet en dus niet gemist kan worden, komen allerlei bijdragen en subsidies ook sneller rond. Deze cijfers zijn hierbij een welkom hulpmiddel. Zo wordt het spel nou eenmaal gespeeld.
We zien ook graag wat meer standaardopeningstijden van molens. Nu is het zo dat de één op zaterdagmiddag draait, de ander op zondagmiddag, weer iemand anders draait alleen op de 1e en 3e zaterdag van de maand en vult u het verhaal maar aan.
Het is niet onze bedoeling om iedere molenaar vast te pinnen aan bepaalde tijden. We willen zeker niet de vrijheid van de molenaar aantasten om te draaien wanneer hij/zij er plezier in heeft, of folders en kopieën te verspreiden die zelf zijn gemaakt. We trachten wel, door onderling overleg, bepaalde afspraken te maken ten aanzien van een aantal verspreid over de provincie liggende molens, om op deze wijze de molens publieksvriendelijker te maken.
Als we als eenheid bekendheid krijgen t.o.v. publikatie en bezoektijden, zijn de geïnteresseerden (de één als bezoeker, de ander als eigenaar en/of molenaar) er alleen maar bij gebaat.
Zoals ik al zei: "Het balletje rolt inmiddels en een aantal plannen beginnen vaste vorm te krijgen".
Er liggen heel wat mogelijkheden, aangezien de meewerkende partijen goed over de provincie zijn verdeeld. Maar liefst 37 molens doen aan de actie mee (dit is 45% van het totale bestand en ± 60% van het aantal molens dat kan draaien!).
We houden u van de resultaten op de hoogte.

namens de propagandacommissie
Lammert Groenewold.

- - -

Ons molenwinkeltje

Onderstaande artikelen zijn bij onze vereniging op aanvraag verkrijgbaar. De prijzen gelden afgehaald bij de heer en mevrouw Dijk aan het Aduarderdiep 3, 9983 TG Den Ham (Gr.). Bij toezending moeten wij portokosten in rekening brengen.
Aangezien deze kosten sterk afhankelijk zijn van het bestelde artikel, worden zij niet hier, maar alleen op de factuur vermeld.

Serie ansichtkaarten	A	(12 stuks, zwart-wit)		f 10,-
"	"	B	"	- 10,-
"	"	C	"	- 10,-
"	"	D	"	- 10,-

(Snel reageren, we zijn er bijna door!)

Molenkaars (Gouda)	- 5,-

Lepeltjes (molenafbeelding in blad)	ƒ 4,-	(reclame)
Lepeltjes (molenafbeelding op steel)	- 3,-	
(in de aanbieding)		
Stickers	- 1,-	
Kleurenposter molen Mensingeweer 40 x 60 cm	- 5,-	
Molentegeltjes	- 5,-	
Bouwtekening standerdmolen	- 10,-	
" wipmolen	- 10,-	
" koren/poldermolen	- 10,-	
" spinnemolentje	- 5,-	
Borduurpatronen (met diverse molenafbeeldingen)	- 10,-	
Lesbrieven (moeten weg!)	- 1,-	
Zwaar verzilverde lepeltjes met:		
afbeelding "De Eolus" - Fransum	- 9,-	NIEUW!!
"De Lelie" - Eenrum	- 9,-	NIEUW!!
"De Vier Winden" - Pieterburen	- 9,-	NIEUW!!

(Tip voor de consument;
in deze serie is op eigen initiatief inmiddels ook verschenen "'t Witte Lam" te Zuidwolde, "Wilhelmina" te Noorderhogebrug en "Windlust" te Zandeweer, naar we hopen tegen dezelfde prijs; op stapel staat het lepeltje met "Koningslaagte" te Zuidwolde).
Laat u ons er niet te lang mee zitten?

- - -

Reakties van lezers

Dit is een reactie op het artikel van Derk Jan Tinga over zijn excursie naar de Duitse molens, waarin de zogenaamde "Zweikolbenpumpe" bij Wirdum werd besproken.

Bij de specifieke pomp nabij de boerderij "Drennhusen" handelt het zich om een door de wind gedreven "Zweikolbenpumpe", die op het principe van een ouderwetse handpomp werkt. De uit eikenhout bestaande doorboorde onderbouw, bezit tot de as een hoogte van 2.77 meter. De "wieken" hebben een vlucht van 4 meter.
De hierop aangebrachte borden konden niet worden afgenomen, daar zij waren vastgeschroefd. De ouderdom wordt door mij tussen 1875 en 1900 geschat, omdat industrieel vervaardigde gietijzerdelen bij de bouw zijn gebruikt.
Op grond van de geringe capaciteit zal de molen wel ten behoeve van het vee gebruikt zijn (drinkwater). Het water werd nl. in een vlakke trog geleid.
De wieken wijzen in noordwestelijke richting. Hoe de "molen" werd gekruid is niet bekend. Onderzoekingen bij het Duitse patentbureau in München hebben niet tot resultaat geleid.
Sedert 1910 staat de pomp werkeloos in het weiland, weet de eigenaar van de boerderij Drennhusen te vertellen.

Dietrich Janßen,
Emden (Dld.).

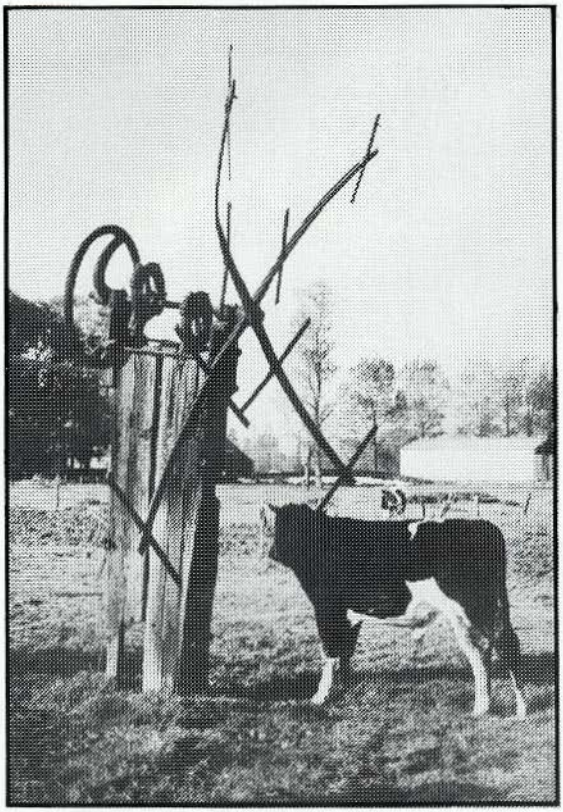

De 'Zweikolbenpumpmühle' bij Wirdum.

- - -

Over een molen-verzameling

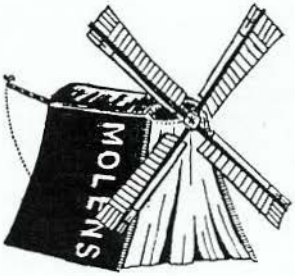

● 1. Donateurs en begunstigers van de Molenstichting Limburg (adres in DHM-jaarboekje '83) te Maastricht ontvingen medio april jl. het boek "De Watermolens in Valkenburg aan de Geul, Momentopnamen uit hun geschiedenis" geschreven door M. Meerman. Het is een boeiende beschrijving van 5 waterradmolens in deze plaats. Afm. 17 x 25 cm 272 pag's - met illustraties.

● 2. In de "Deichmühle" in Norden (Ostfriesland), kochten wij een fraaie plattegrond van Ostfriesland waarop alle 50 nog bestaande windmolens staan afgebeeld, aan de achterzijde van de kaart staan vele bijzonderheden vermeld.

Voor onze molenliefhebbers die eens één of meerdere dagtochten willen maken in dit voor ons zo machtig mooie gebied raden wij aanschaf van deze kaart aan! Prijs D.M. 8,-. De kaart draagt als titel: "Windmühlen im Raum Ostfriesland/Oldenburg".

● 3. In de serie "In oude ansichten" verscheen al heel veel op molengebied. Maar onze provincie Overijssel bleef tot voor kort stiefmoederlijk bedeeld. Daarin is nu verandering gekomen door de verschijning van "Molens in Overijssel in oude ansichten" door de bekende molenschrijver en verzamelaar Drs. H.A. Visser uit Papendrecht. Het boekje in de bekende uitvoering bevat 76 illustraties van zeer matige kwaliteit. De tekst is als gebruikelijk kort maar wel voldoende. De plaatsnamen zijn alfabetisch gerangschikt, maar de waterradmolens staan achter in dit boekje waardoor dit alfabet wordt onderbroken. Zelf maar even inhoud maken! Uitgave Europese Bibliotheek Zaltbommel ISBN 90 288 3 009 X. Verkrijgbaar bij de erkende boekhandel voor de prijs van ca. f 36,-.

● 4. De Stichting "De Schiedamse Molens" heeft uitgegeven een fraai cahier in A4 formaat met als titel "Twee eeuwen molen De Vrijheid van brandersmolen tot bakkersmolen". 56 pag's met fraaie illustraties. Het geschrift besluit met een chronologisch overzicht van alle Schiedamse molens. Verkrijgbaar bij de Stichting De Schiedamse molens, postbus 3182, 3101 ED Schiedam. ISBN 90-71323-01-3. Wij betaalden voor het boekje inclusief een doorsnede van een mout- of brandersmolen f 21,50 franco.

● 5. In de vorige Zelfzwichter deden wij een somber geluid horen over molens in de DDR. Dit artikeltje was juist verschenen toen wij in handen kregen het naar ons weten eerste molenboekje uit Oost-Duitsland met als titel "Glück zu!", "Mühlengeschichten erzählt von Gabriele Stave" en hieruit blijkt dat er toch nog wel het e.e.a. in dit land is gered. Van de 719 windmolens die eens dit land sierden zijn er nu nog een veertig-tal over, welke dienst doen als museum, woonhuis enz.. Het boekje is in de afm. 10,5 x 22 cm, gekartonneerd - 112 pag's, waarvan ongeveer de helft bestaat uit illustraties. Verkrijgbaar bij Gysbers & Van Loon te Arnhem. Prijs f 22,92 franco. Aanbevolen!!

● 6. Bij boekhandel De Slegte in Groningen is momenteel verkrijgbaar het fraaie linnen gebonden boek "Ambachten van de Lage Landen" door Louis de Koning en Hans van der Lijke. Dit fraaie boek afm. 24 x 31 cm verscheen in 1980, het beschrijft allerlei ambachten met op pag. 75 "De Molenaar" met zeer fraaie afbeeldingen van de pelmolen uit Den Andel. De prijs bij de Slegte is f 12,95 en dat is niet veel voor dit bijzonder mooi uitgevoerde boek.

● 7. Een werkelijk schitterend molenboek uit de Zuidelijke Nederlanden kunnen wij u aankondigen; het werd geschreven door de rechter, moleneigenaar en vrijwillig molenaar op de standerdmolen te Huise (foto omslag van dit boek) Dr. Paul Bauters en het heeft als titel: "Eeuwen onder wind en wolken - Windmolens in Oost-Vlaanderen".
Een zeer lijvig boekwerk van het formaat 24,5 x 29 cm, 484 pag's met ruim 600 zwart/wit foto's, tekeningen en kaarten.
Het behandelt alle nog bestaande en overgebleven restanten van windmolens in Oost-Vlaanderen, waarbij vooral de nog bestaande

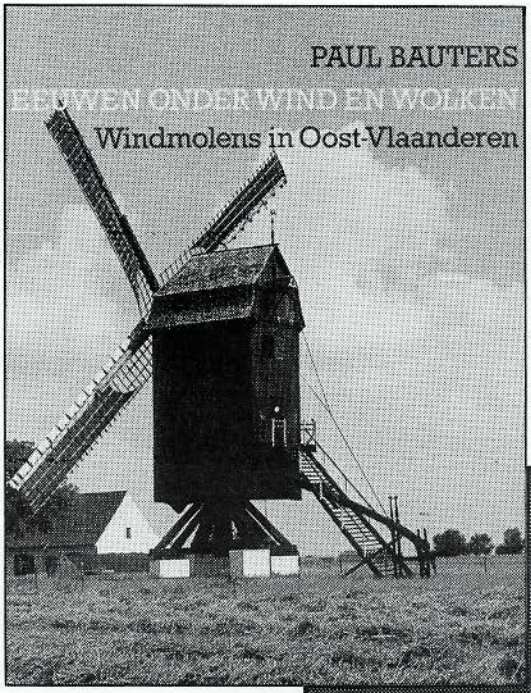

molens zeer uitgebreid worden beschreven.
Om een voorbeeld te geven: de ronde stenen grondzeiler te Ertvelde (gem. Evergem) beslaat niet minder dan 12 (!) pagina's. De stellingmolen te Oordegem 6 pagina's, enz.
Het boek wordt voorafgegaan door een uitgebreid hoofdstuk over de Oostvlaamse molengeschiedenis rijkelijk geïllustreerd.
Paul Bauters is een idealist; dit hele boek, zijn levenswerk, is een lyrisch pleidooi voor een beetje terugkeer naar het eerlijke, rustige vroeger tegenover het jachtige technocritische heden.
Wij kunnen dan ook niet beter doen om de schrijver te citeren van wat hij op pagina 15 schrijft:
De molen - het symbool van een ganse beschaving, ook al zag Marx in dit symbool de panache van een kreupele tijd - bevat iets 'helends': het heel worden van de mens na zijn uiteengereten-worden in het kwade avontuur

Paul Bauters, met hiernaast zijn nieuwste aanwinst.

van de technocratische dictatuur. Zij bewerkt een bepaalde harmonie tussen de mens, zijn arbeid, zijn wereld en zijn milieu. Als historisch monument, werkend mét en tussen hemel en aarde legt zij tevens de ethische band met het verleden, waar wij niet om heen kunnen. Is zij op onze dagen één van de schamele pogingen van de ontheemde mens, om het nihilisme, waarmee hij nooit in het reine kan komen, te overwinnen op hoop van menswaardiger tijden? Dit schitterende boek, dat slechts werd gedrukt in een aantal van 1.500 stuks, zij hier van harte aanbevolen!
Het is verkrijgbaar bij Gysbers & Van Loon te Arnhem voor de prijs van ca. ƒ 100,- franko huis. Of bij het Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, afd. Culturele Dienst, Bisdomplein, 9000 Gent (België). Het ISBN-nummer is D/1985/0914/6.

C.E. van der Horst.

- - -

Uit de oude doos

Ieder, die in het Groninger Molenboek kennis heeft genomen van het hoofdstuk 'De belasting op het gemaal' van Dr. F.E. Nijdam weet dat die belasting in stand werd genouden met krachtige overheidsbemoeïng.
De bijgaande bekendmaking - hiernaast op pag. 27 - van Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen van 30 september 1822 getuigt daarvan.

Lange tijd heeft u deze rubriek 'Uit de oude doos' moeten missen wegens gebrek aan plaatsruimte. De gebruikelijke artikelen in 'De Zelfzwichters' hebben uiteraard voorrang. Hiervoor onze excuses. Hierbij - op pag. 28 - ziet u weer een tweetal thans verdwenen Groninger molens.

Bovenste foto:

Hier ziet u de molen van P. Offeringa te Kommerzijl in de gemeente Grijpskerk, gebouwd in 1841 en verhoogd met twee extra zolders onder de stelling in 1910. De molen brandde af op 10 februari 1935, waardoornu nog alleen het onderstuk (tot stellinghoogte) is overgebleven. De foto is genomen in mei 1931.
Hij had een gepotdekselde achtkant en zelfzwichting op de wieken. Het fraaie hekwerk op de voorgrond vormt geen toegang tot de molen, maar was de ingang van de naast de molen gelegen begraafplaats.

Onderste foto:

De oudste korenmolen van Blijham - Molen Heerdt - stond in de Molenhörn naast de behuizing van R. Feddes. Deze molen werd gebouwd in 1613 op concessie van de Drost van Fedde, Edzart Rengers Ten Post.
De foto dateert van 1897. De molenaar ging al met de tijd mee en had toen reeds (zie de pijp in het midden) een stoomketel geplaatst voor aandrijving van de maalderij.
De molenaar was J. Heerdt, u ziet hem rechts op de foto.
De molen is afgebroken in 1922.
(Foto's uit de Ten Bruggencate-verzameling bij W.O. Bakker)

N°. 50.

Groningen den 30 September 1822.

Bij art. 43 der Wet van den 21 Augustus ll. (Staatsblad N°. 36), houdende eene belasting op het Gemaal, wordt bepaald, dat sedert het arresteren dier Wet geen Koorn- Mout- of Pelmolen mag worden gebouwd of opgerigt, zonder dat daartoe vooraf de toestemming gevraagd en bekomen zij van Zijne Majesteit den Koning, op pene dat dezelve ten koste van den Oprigter zal worden afgebroken; als mede dat geen molen, onder welke benaming ook, in eenen Koorn- Mout- of Pelmolen zal mogen worden veranderd, of daartoe ingerigt, zonder dat daartoe insgelijks vooraf Zijner Majesteit toestemming gevraagd en verkregen zal zijn, op pene dat de alzoo zonder permissie veranderde molen, ten koste van den eigenaar, buiten werking zal worden gebragt, en eindelijk, dat, wanneer een Koorn- Mout- of Pelmolen geheel wordt afgeschaft of voor eenigen tijd buiten werking en vervolgens weder in werking wordt gebragt, daarvan vooraf door de molenaars telkens aan de administratie zal moeten worden kennis gegeven, op eene boete van *twintig* guldens.

Wij hebben gemeend, UEd.A. er op attent te moeten maken, dat uit dien hoofde zijn komen te vervallen de verordeningen, omschreven in Onze Circulaire van den 29 Julij 1817, N°. $\frac{508}{25}$, ten aanzien van de bevoegdheid, welke tot dus verre, ter zake het verleenen van permissie tot het bouwen of oprigten van zoodanige molens, of het veranderen derzelve, aan de plaatselijke Besturen is toegekend.

De GEDEPUTEERDE STATEN van de
PROVINCIE GRONINGEN,

G. W. VAN IMHOFF,

Ter Ordonnantie van Dezelve,

M. SALVERDA.

Aan de Plaatselijke Besturen in de Provincie Groningen.

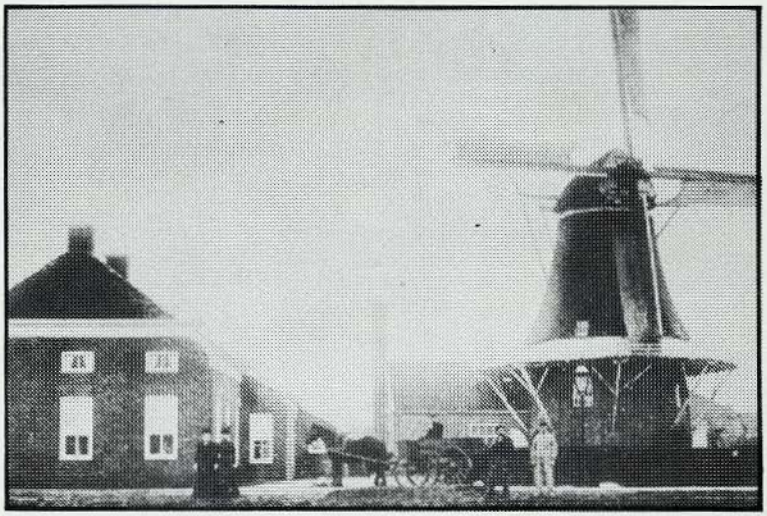

De Zelfzwichter is een uitgave van de Vrienden van de Groninger Molens 1985